

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ МЕТОДИКАСИ КАФЕДРАСИ

**“БОШЛАНҒИЧ СИНФ ОНА ТИЛИ ТАЪЛИМИНИНГ УЗВИЙЛИГИНИ
ТАЪМИНЛАШДА ИННОВАЦИОН
ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ”**

**МАВЗУСИДА РЕСПУБЛИКА МИҚЁСИДАГИ
ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ**

МАТЕРИАЛЛАРИ

2020 йил 29 апрел

БУХОРО - 2020

Илмий анжуманнинг дастурий қўмитаси

О. Х.Хамидов	–	Бухоро давлат университети ректори, иқтисод фанлари доктори, профессор, раис.
О.С.Қаҳҳоров	–	илмий ишлар ва инновациялар бўйича проректор, раис муовини.
Ў.У. Рашидов	–	молия ва иқтисод ишлари бўйича проректор, аъзо.
Қ.Р.Тўхсонов	–	мактабгача ва бошланғич таълим факультети декани, аъзо.
Ю.Ю.Азимов	–	мактабгача ва бошланғич таълим факультети ўқув ишлари бўйича декан ўринбосари, аъзо.
Н.О. Сафарова	–	мактабгача ва бошланғич таълим факультети ёшлар билан ишлаш бўйича декан ўринбосари, аъзо.
А.Р.Ҳамроев	–	бошланғич таълим методикаси кафедраси мудири, аъзо.
Ю.А. Пулотова	–	бошланғич таълим методикаси кафедраси ўқитувчиси, котиб.

Илмий анжуманнинг ташкилий қўмитаси

О.С.Қаҳҳоров	–	Бухоро давлат университети илмий ишлар ва инновациялар бўйича проректор, раис муовини.
Қ.Р.Тўхсонов	–	мактабгача ва бошланғич таълим факультети декани, раис муовини.
Г.Т. Зарипов	–	ИТ, И ва ИПКТБ бўлими бошлиғи, аъзо.
Ю.Ю.Азимов	–	мактабгача ва бошланғич таълим факультети ўқув ишлари бўйича декан ўринбосари, аъзо.
Н.О. Сафарова	–	мактабгача ва бошланғич таълим факультети ёшлар билан ишлаш бўйича декан ўринбосари, аъзо.
А.Р.Ҳамроев	–	бошланғич таълим методикаси кафедраси мудири, аъзо.
Ф.М.Қосимов	–	бошланғич таълим методикаси кафедраси доценти, аъзо.
Ғ.М.Сайфуллаев	–	бошланғич таълим методикаси кафедраси доценти, аъзо.
Н.Б.Адизова	–	бошланғич таълим методикаси кафедраси катта ўқитувчиси, аъзо.
Р.А.Қўлдошев	–	бошланғич таълим методикаси кафедраси ўқитувчиси, аъзо.
Р.Х.Жумаев	–	бошланғич таълим методикаси кафедраси ўқитувчиси, аъзо.

Тўплам Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2020 йил 13 февралдаги “Вазирлик тизимидаги олий таълим ва илмий-тадқиқот муассасаларида 2020 йилда ўтказиладиган илмий ва илмий-техник анжуманлар режасини тасдиқлаш тўғрисида”ги 116- сонли буйруғи ижросини таъминлаш мақсадида 2020 йил 29 апрель куни Бухоро давлат университети Бошланғич таълим методикаси кафедрасида **“Бошланғич синф она тили таълимининг узвийлигини таъминлашда инновацион технологиялардан фойдаланиш”** мавзусидаги илмий-амалий онлайн конференция материаллари асосида тузилди.

Тўпламга киритилган мақола ва тезислар мазмуни, илмийлиги ва далилларнинг ҳаққонийлиги учун муаллифлар масъулдирлар.

Масъул муҳаррир:

А.Р.Ҳамроев, педагогика фанлари номзоди, доцент

Такризчилар:

Б.Р.Адизов, педагогика фанлари доктори, профессор

Ю.Ю.Азимов, филология фанлари номзоди, доцент

Maqolaning maqsadi o'quvchilarda odam tanasining tuzilishi va salomatligini aniqlashga oid bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish, kengaytirish hamda bolalar nutq malakalarini rivojlantirishdan iborat.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. A.Baxromov "Tabiatshunoslik" umum o'rta ta'lim maktablarining 3-sinfi uchun darslik. Cho'lpon nashriyoti. Toshkent 2014 yil.
2. A.Baxromov, M.Xolxo'jayev. "Tabiatshunoslik" o'qituvchilar uchun metodik qo'llanma. Cho'lpon nashriyoti. Toshkent 2008 yil.
3. U.Z.Qodirov, Odam fiziologiyasi. Ibn Sino nashriyoti. Toshkent 1996.

TOPISHMOQLAR ORQALI O'QUVCHILARNING FIKRLASHINI VA NUTQINI RIVOJLANTIRISH

U.S.Amonov, BuxDUkatta o'qituvchisi

R.R.Tohirova, Buxoro shahar 35-maktab o'qituvchisi

Ushbu maqolada topishmoqlar orqali o'quvchilarning fikrlashini va nutqini rivojlantirish haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: nutq, so'z, sinf, topishmoq

В этой статье развивайте мышление и речь читателя с помощью головоломок.

Ключевые слова: речь, слово, класс, головоломка

In this article, develop the thinking and speech of the reader using puzzles.

Keywords: speech, word, class, puzzle

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar o'z fikrini erkin bayon etishga, gapni to'g'ri qurishga, har bir so'zni o'rinli qo'llay olishga asta-sekin o'rgatila boriladi. Buning uchun ularga har bir so'z turkumi haqida tushunchalar berila boshlanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining so'z turkumlari haqida bilishi ona tili darslarining asosi hisoblanadi. Bu ish o'quv-biluv jarayonida amalga oshirib boriladi. Bunda o'quv-biluv jarayonining samaradorlik darajasi nafaqat o'quvchining bilimlarni yaxshi o'zlashtirishi, balki uning o'z nutqini to'g'ri shakllantira olishi holatiga ham bog'liq. Shunga ko'ra, boshlang'ich sinf o'quvchilarida ona tili bo'yicha bilimlarni shakllantirishning, ularda bog'lanishli nutqni rivojlantirishning pedagogik asoslari va bu ishni xalq og'zaki ijodining eng keng tarqalgan ixcham va qiziqarli janri – topishmoqlar vositasida tashkil etishning samarali usullari mavzusi o'z echimini kutayotgan dolzarb muammo hisoblanadi.

Boshlang'ich sinf, xususan, birinchi sinf o'quvchilarining og'zaki bog'lanishli nutqqa ega bo'lishi, matn mazmuni asosida tuzilgan savollarga javob bera olishi, o'qiganlariga o'z munosabatini bildirishi, o'qituvchi savoli yoki darslikda berilgan rasm asosida matn mazmunini qayta hikoyalashi, o'qituvchi yordamida matnni qismlarga bo'lishi, ularga sarlavha tanlashi, matnning asosiy mazmunini aniqlashga, matnda qatnashuvchi shaxslarni, tabiat manzaralarini tasvirolovchi so'z va iboralarni tahlil qilish hamda shu so'zlar ishtirokida og'zaki hikoya tuzishga, ertak, she'r, hikoya, topishmoq va maqollarni janriy xususiyatlariga ko'ra farqlay olishga o'rgatilishi talab etiladi.

Topishmoqlar "O'qish kitob"larining "Xalq og'zaki ijodi" bo'limlariga, shuningdek, ona tili kitoblarida berilgan mashqlarga kiritilgan. Xalqimizning ming

yillar mobaynida yaratgan hozirjavoblik, topqirlikni taqozo etadigan topishmoqlari o'quvchilarga yo to'g'ridan-to'g'ri, yo rebusni to'ldirish ko'rinishida beriladi. Masalan:

Malla tukli sap-sariq
Murabbosi mazali.
Palovga bossa bo'lur,
Omborga ossa bo'lur.

“Behi” haqidagi bu xalq topishmog'i to'rtlik she'r ko'rinishida yaratilgan bo'lib, ayni paytda ifodali o'qishni ham talab etadi. Uning tarkibidagi so'zlar sifat (malla, tukli, sap-sariq, mazali), ot (murabbo, palov, ombor), fe'l (bossa, ossa bo'lar) turkumlariga mansub.

Kichkina dekcha,
Ichi to'la mixcha.

Bu topishmoq “anor” haqida bo'lsa, keyingi topishmoq shaftoli haqida:
O'zi shirin tukligina,
Mazasi ham totligina.

Bu topishmoqlarda ham, asosan, ot va sifat turkumidagi so'zlardan foydalanilganini kuzatish mumkin. Chunki topishmoqlar tabiatiga ko'ra, yashiringan narsaning nomini unga xos sifat-xususiyatlarni aytish orqali topishga undaladi.

Gulsiz bo'lar mevasi,
Shirin-shakar donasi.

Topishmoqlar o'quvchilarning kuzatuvchanligini sinovdan o'tkazishda ham qo'l keladi. Aytaylik, yuqoridagi topishmoq aynan kuzatuvchanlikni talab etadi. Negaki, dunyoda mevalar bisyor, lekin ularning aksariyati gullab, keyin meva tugadi. Biroq mevalar orasida faqat anjir gullamasdan meva qilishi barchani hayratlantiradi. Shu xususiyati sabab unga xalq afsonaviy talqin beradi.

To'ni silliq tuki yo'q,
Hammasi to'q, po'ki yo'q.
Ichi qizil ko'ki yo'q,
Uni cho'qolmas chumchuq
Bu nima, qizim Qunduz?
Bumi, dadajon,

Tarvuz haqidagi bu topishmoq boshlang'ich sinf ona tili darsliklarida bir emas, ikki bor keltirilgan. Uning javobini topishda “qizim, Qunduz” undalmasi yordam berib turibdi. Demak, topishmoqning javobi unga qofiyadosh, ohangdosh bo'lgan so'z ekanligi ayonlashmoqda.

Uchinchi sinf “Ona tili” darsligida tarvuz haqidagi boshqa bir topishmoqdan foydalanilgan:

Yumaloq, semiz, yog'i yo'q,
Terisi qalin, tuki yo'q.

Agar topishmoq haqidagi ikkala topishmoq o'zaro taqqoslansa, ularning har ikkalasida “tuki yo'q” so'zining saqlanganligi alohida e'tiborni tortadi.

Fonetika bo'limiga oid bilimlarni yetkazishda va mustahkamlashda topishmoqlardan keng foydalanish mumkin. Masalan, 4-sinf “Ona tili” darsligining

42-sahifasida 95-mashq sifatida berilgan topishmoq matni orqali o'quvchilarga unli va undoshlarni aniqlash vazifasi topshirilgan.

Bir narsa bor ko'p asl,
Seni etar mustaqil.
U ilmingni boyitar,
Kamroq bo'lsa koyitar,
O'zingda ham bordir bil,
Boshingdagi bu

Javobi aql bo'lgan bu topishmoqdagi unlilar miqdori 40 ta, undoshlar miqdori esa 58 ta. O'quvchilarga topishmoq matnidagi unli tovushlarning tagiga chizish, unli va undosh tovushlarning farqini aytib berish vazifasi yuklatilgan. Ma'lumki, unli tovushlar hosil bo'lishida og'iz bo'shlig'ida biror-bir to'siqqa uchramasligi, urg'u olishi, musiqiyliigi, bo'g'inni yuzaga keltira olishi bilan undosh tovushlardan farqlanib turadi.

1-sinf "Ona tili" darsligining 25-mashqida kungaboqar haqida topishmoq berilgan va shu topishmoqni o'qish, javobini topish buyurilgan. So'ngra topishmoq matnini ko'chirish, undagi harf birikmalarining tagiga chizish topshirig'i berilgan.

O'zi ekin, gul taqar,
Pishgach, yesang, xo'p yoqar.
Kun doim unga boqar,
U doim kunga boqar.

To'rt satrdan tashkil topgan mazkur topishmoqning 3-,4- misralari tez aytishga ham o'xshab ketadi. Undagi pishgach, yesang so'zlarida jami 3 ta harfiy birikma – sh, ch, ng ishtirok etgan. O'zbek tilida mana shu 3 ta harfiy birikma mavjud. Ular ikkita harf qo'shilmasi ko'rinishida yozilib, bir tovushni anglatishi bois "harfiy birikma" deb yuritiladi.

1-sinf "Ona tili" darsligining 41-mashqida ketma-ket 3 ta topishmoq berilgan. Ularning javobini aytish, berilgan katakchalarning bo'sh o'rniga shu topishmoq javoblari asosida harflarni joylashtirib chiqish, harflar birikmasi qatnashgan topishmoqni javobi bilan yozish buyurilgan.

E'tiborli tomoni shundaki, topishmoq matnlari yonida uning javobi aks etgan rangli rasmlar keltirilgan. Bu qulaylik bolaning tez xulosaga kelishiga zamin yaratadi.

Quyidagi topishmoq asosida 1-sinf o'quvchilari berilgan topishmoqni o'qib, uning javobini topishlaridan tashqari, topishmoqdagi so'zlarni bo'g'inlarga bo'lishi, har bir so'zda nechta unli tovush va nechta bo'g'in borligini aniqlashi lozimligi aytilgan.

Suv-da yoy-sa bo'-la-di,
So'ng o'l-ja-ga to'-la-di.

Javobi rasmda ham ko'rsatilganidek, "baliq tutadigan to'r" bo'lgan bu topishmoq matnida jami 14 ta unli tovush va 14 ta bo'g'in mavjud. Chunki bo'g'inlarning miqdori so'zdagi unlilarning miqdoridan kelib chiqib belgilanadi.

Mazkur darslikda 75-mashq sifatida berilgan topishmoq matni vositasida o'quvchilar undagi so'zlarni ko'chirish qoidasiga ko'ra bo'g'inlarga bo'lib yozishni

bilib oladilar. Jumladan, choynak va piyola haqidagi bu topishmoq matni quyidagicha bo'g'inlarga bo'linadi: *“Yo-ni-ga kel-sa bo-la-si, ta'-zim qi-lar o-na-si”*.

Ko'chirish bo'yicha imlo qoidalaridan ma'lumki, agar so'zning tarkibida “tutuq belgisi” bo'lsa, u o'zidan oldin kelgan bo'g'in tarkibida qoladi va yopiq bo'g'inni hosil qiladi. Shuningdek, bir unli alohida bir bo'g'inni hosil qiladi-yu, ammo satrdan-satrga yolg'iz ko'chmaydi. Demak, shu kabi muhim imlo qoidalarini boshlang'ich sinfdanoq o'quvchilar ongiga singdirishda, puxta o'rgatishda topishmoq matnlaridan ijodiy va ijobiy foydalanish mumkin.

Quyidagi topishmoq matnlari o'quvchilarga son so'z turkumiga aloqador bilimlarni chuqurroq singdirishda muhim vosita bo'la oladi:

Besh juft oshna doim ishga tashna.

Yoki:

To'rtta uning oyog'i,

Temir mixli tuyog'i.

Manzilga yetishtirar,

Toshdan qattiq tuyog'i.

1-sinf o'quvchilari e'tiboriga 140-mashq sifatida berilgan bu topishmoq matnlarini, avval ifodali o'qish, undan so'ng ularning javoblarini rasmlardan foydalanib topish, keyin tarkibidagi “necha?”, “nechta?”, “qanday?” so'roqlariga javob bo'ladigan so'zlarni topib aytish vazifasi topshirilgan. Javobi “kaft” va “ot” bo'lgan bu topishmoq matnlaridagi “besh”, “to'rt” sonlarini anglatib kelgan so'zlar ularga javob topishda kalit so'z vazifasini bajarmoqda.

Kaft haqida 3-sinf “Ona tili” darsligida sal boshqacha topishmoq berilgan. unda shunday deyiladi:

Har bir ishni besh o'rtoq,

Bajalar ahil, inoq.

Bu orqali o'quvchilar bir predmet haqida har xil shakl va ko'rinishda topishmoqlar yaratilishi mumkinligini bilib oladilar.

1-sinf darsligining 143-mashqida kapalak va eshak haqida topishmoqlar keltirilgan. Bu topishmoq matnlarida sonlar so'z bilan emas, arab raqami bilan berilgan va ularni so'zga almashtirib yozish topshirilgan:

2 yaproq 1 tanda, kezar yozda chamanda.

Yoki:

Quyvon emas, uzun quloq,

Ot emas, 4 ta tuyoq.

O'quvchilar ko'rsatilgan raqamlar o'rniga shu raqamlarni ifodalovchi so'zlarni qo'yib, matnni ko'chirib olganlaridan so'ng “necha?” yoxud “nechta?” so'roqlariga javob bo'ladigan so'zlarning tagiga to'liqlik chiziq chizib chiqadilar. Bu bilan ularning gapda aniqlovchi vazifasida kelishini bilib oladilar. Namuna: *Ikki* yaproq *bir* tanda, kezar yozda chamanda.

Quyidagi topishmoq orqali o'quvchilarga gap va uning tuzilishini anglatib o'tish imkoni mavjud. Jumladan:

Maydoni tekis, oppoq,

Urug'i qora munchoq.

Qo‘l bilan ekiladi,
Ko‘z bilan teriladi.

Javobi “kitob” bo‘lgan bu topishmoq matnining nechta gapdan tuzilganini o‘quvchilar topadilar. So‘ngra uni ko‘chirib olib, “qanday?” so‘rog‘iga javob beradigan so‘zlarning tagiga chizib chiqadilar. Ma‘lumki, gap tuzilishini bosh bo‘laklar, ya‘ni ega va kesim miqdori belgilaydi. Shunga ko‘ra, aytish mumkinki, ushbu matn to‘rtta gapdan tuzilgan.

Kitob haqidagi boshqa bir topishmoqda u shunday jumboqlangan:

Ilmga kon, mazmunga makon,
So‘zi serhikmat, bizga do‘st, ulfat,
O‘rgatar odob, bu nima Ozod?

Bu topishmoqda kitobning ilmga kon, mazmunga makonligi, hikmatga boyligi, odob o‘rgatishi, shuning uchun unga hamisha do‘st va ulfat bo‘lish lozimligi uqtirilmoqda.

Oyog‘i yo‘qki, lekin pastga qarab **chopadi**.

Bog‘-rog‘lar-u sahrolar undan hayot topadi.

Agar chiqmasa **quyosh**, xafa bo‘lib **to‘kar yosh**.

Javobi bulut va yomg‘ir bo‘lgan ushbu topishmoq matni 1-sinf “Ona tili” darsligining “O‘quv yili oxiridagi takrorlash” bo‘limida 181-mashq uchun berilgan. Mashq shartiga binoan ajratilgan so‘zlarga so‘roq berish, ular nimani bildirayotganini aniqlash vazifasi yuklatilgan. Jami 5 ta gapdan tuzilgan bu topishmoq matni tarkibidagi birinchi gapda ega va kesim, uchinchi gapda sanash ohangi bilan aytilgan uyushiq bo‘laklar, to‘rtinchi va beshinchi gaplarda inversiyaga uchragan ega va to‘ldiruvchi ajratib ko‘rsatilgan.

Birinchi sinf ona tili darsligi uch bo‘limdan iborat. Birinchi bo‘limda “Tovushlar va harflar” o‘rgatilishi ko‘zda tutilgan. Bu bo‘limda, asosan, fonetikaga oid bilimlar: tovush va harf, unli tovushlar va harflar, undosh tovushlar va harflar, tutuq belgisi, alifbo, bo‘g‘in, so‘zlarni bo‘g‘inlab ko‘chirish haqida tushuncha berishga qulay topishmoqlar tanlangan.

Ikkinchi bo‘lim “So‘z” deb nomlangan. Bu bo‘limda, demak, leksikologiyaga oid: so‘zning ma‘nosi, shaxsni va narsani bildirgan so‘zlar, kishilar ismi va familiyasining bosh harf bilan yozilishi, joy nomlarining bosh harf bilan yozilishi, hayvon nomlarining bosh harf bilan yozilishi, harakatni bildirgan so‘zlar, belgini bildirgan so‘zlar, sanoqni va tartibni bildirgan so‘zlar haqida bilim berishga qaratilgan topishmoqlar tanlangan. Bunda ot, fe‘l, sifat, son atamalarining izohi orqali ularga ishora qilinadi.

Uchinchi bo‘lim “Nutq. Gap” deb nomlangan. Bu bo‘limda og‘zaki nutq va yozma nutq, gap haqida tushuncha berilishi ko‘zda tutilgan va shunga mazmunan va shaklan mos topishmoqlar tanlangan.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, topishmoqlar nafaqat o‘quvchining mantiqiy fiklashini, balki nazariy-amaliy bilimni shakllantiradi.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARI NUTQINI O'STIRISHNING PEDAGOGIK OMILLARI

*G. T.Cho'lliyeva,
BuxDU o'qituvchisi*

Maqolada boshlang'ich maktablarda nutq ko'nikmalarini rivojlantirish talablari va bu talabni qondirish uchun nima qilish kerakligi, shuningdek, nutq darslariga qo'yiladigan talablar haqida fikr yuritilgan

Kalit so'zlar: *nutq, o'qish, o'qitish, metodologiya, talablar.*

В статье рассматриваются требования к развитию навыков речи в классах начальной школы, и что нужно сделать, чтобы удовлетворить это требование, а также требования к урокам разговорной речи. порез.

Ключевые слова: *речь, чтение, обучение, методика, требования.*

The article discusses the requirement to develop speaking skills in primary school classes, and what needs to be done to meet this requirement, and the requirements for speaking lessons. cut.

Key words: *nutq o'stirish, o'qish fani, ta'lim tizimi, usul, talab.*

Mustaqil O'zbekistonimiz rivojlanishning yangi davrini, ta'kidlash joizki, o'ziga xos shiddatli davrini boshidan o'tkazmoqda. Jamiyatimizning har bir bo'g'inida rivojlanishlar jadal. Bularning barchasi insonlarning yaxshi hayot kechirishi, kelajagining yorqin bo'lishi uchun urinishdir.

Bu o'zgarishlar uzluksiz ta'lim tizimiga ham tegishli bo'lib, umumiy o'rta ta'lim tizimiga alohida mas'uliyat yuklaydi. Mamlakatimiz Prezidenti Sh. Mirziyoyev: "Moddiy va ma'naviy hayotimizni uyg'un rivojlantirishimiz kerak. Maktab bu borada asosiy bo'gin bo'lishi lozim. Maktab ta'limini rivojlantirish biz uchun buyuk umummilliy maqsadga, umumxalq harakatiga aylanishi zarur", - deb ta'kidlagan edi. Yosh avlod shaxsini shakllantirish vazifasini esa umumiy o'rta ta'limning samarali pedagogik-psixologik metodlarini yaratib, amaliyotga joriy etmasdan turib amalga oshirib bo'lmaydi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini mustaqil hayotga tayyorlash va yuqori sinf fanlarini o'zlashtira olish uchun zamin yaratish bu bosqichning barcha fanlari oldida turgan asosiy maqsadlardan biri bo'lib, o'quvchi-yoshlarning og'zaki va yozma nutqining rivojlanishi ham shu bosqichning amaliy natijasidir. Bu vazifani amalga oshirishda esa, ayniqsa, ona tili va o'qish fanlarining o'rni beqiyos. Sababi bugungi kun ona tili ta'limi sifatiga qo'yilgan talab har bir o'qituvchi oldiga o'z ona tilisida mustaqil fikrlay oladigan hamda uni yozma va og'zaki shaklda erkin ifodalaydigan o'quvchi yoshlarni tarbiyalash² vazifasini qo'yadi. Nutqi rivojlangan o'quvchilar faqat o'qish va yozuv darslaridagina emas, balki boshqa darslarda ham bilimlarni puxta o'zlashtirishga to'laqonli erishadilar. Nutqi yaxshi rivojlanmagan o'quvchilar uchun esa dars mavzularini o'zlashtirish oson kechmaganiday, jamiyatda shaxslararo munosabatlarini yo'lga qo'yish, real hayotga kirishish, demakki, jamiyatda o'z o'rinlarini topishga ham qiynaladilar. Shuning uchun ham ona tili dasturining barcha bo'limlariga nutq o'stirish vazifalari singdirilgan³. Bu mas'uliyatli vazifani amalga oshirishda boshlang'ich sinflarda ta'lim-tarbiyaning samaradorligini ta'minlash, jumladan, ona tili va o'qish darslarida puxta bilim, ko'nikma va malakani hosil qildirish muhim ahamiyatga ega.

1-sinf o`qish kitobida Erkin Malikning “Suv – shifo” hikoyasi berilgan<sup>6</sup> bo`lib, o`quvchilarning ongiga jismoniy tarbiya bilan shug`ullanish, sog`lom turmush tarziga rioya qilish, suvdek qimmatli tabiat ne`matini asrash kabi bir qancha g`oyalarni singdirishga xizmat qiladi. Hikoyani o`tish darsi sinf o`quvchilarini uch guruhga bo`lishdan boshlanadi. Guruhlarga “So`zli tasavvurlar” o`yin topshirig`i berilib, unga ko`ra guruhlarga bittadan so`z yozilgan kartochkalar tarqatiladi: “suv”, “sport”, “sog`lik”. O`quvchilar bu so`zlarni o`qiganlarida tasavvurlariga kelgan boshqa so`zlarni ham kartochkalarga yozishlari kerak. Topshiriq bajarib bo`lingach, o`quvchilarga ifodali o`qitiladi va guruh o`quvchilaridan nega bu so`zlarni yozganliklarini izohlash so`raladi. Bu usul bilan o`quvchining mustaqil fikrini to`g`ri va ravon ifodalay olishga, og`zaki nutqini shakllantirishga, bundan tashqari, savolga javob bera olish ko`nikmasini o`stirishga erishiladi.

Keyingi bosqichda hikoya o`qituvchi tomonidan ifodali o`qiladi hamda o`quvchilardan tushunganlarini qayta hikoyalab berish so`raladi. Bu topshiriq uchun “Mozaika” o`yin topshirig`idan foydalaniladi. Topshiriq shartiga ko`ra guruhlarga o`qituvchi bir hikoya matnidan olingan parchalarni topshiradi. O`quvchilar bu parchalarni ketma-ketlikda joylashitirib, ifodali so`zlab berishlari kerak. O`qituvchi o`quvchining nutqini nazorat qilib turadi, so`zlarni aniq talaffuz qilayotganiga e`tibor berib, mazmunli va reja asosida gapirishga o`rgatib boradi. Hikoya matni tahliliga kirishganda o`quvchilarga asardagi talaffuzi qiyin yoki tushunarsiz so`zlar izohlanishi, lug`at tuzdirilishi hamda ma`nolari izohlanib, mavzudan tashqari gap tuzdirish kerak.

Darsning so`nggi bosqichida “Suv – shifo” hikoyasi darsi umlashtiriladi va xuslosalanadi. Bunda “Ikkitasi to`g`ri, bittasi noto`g`ri” usulidan foylanish yaxshi samara beradi. Topshiriq shartiga ko`ra hikoya mazmuniga mos va mos bo`lmagan fikrlar audioyozuv orqali o`qib eshittiriladi. O`quvchilar hikoya mavzusiga mos fikrni e`tibor bilan ajratib olishlari, mos bo`lmagan fikrni esa inkor qilishlari lozim. O`qituvchi ulardan noto`g`ri fikrni to`g`rilab aytishlarini so`raydi. Bu usul orqali o`quvchilarda og`zaki nutqini rivojlantirishdan tashqari o`zgalar nutqiga diqqatli bo`lish, bildirilgan fikrga o`z mulohazasini ham erkin ayta olish ko`nikmalari shakllantiriladi.

O`qish darslarida o`quvchilar yozma va og`zaki nutqini o`stirishga qaratilgan yuqoridagi kabi usullardan foydalanishda quyidagi shartlarga e`tibor qaratish lozim:

- badiiy asar g`oyasi tahliliga qaratilgan usullar o`quvchi yoshi va psixologik xususiyatlaridan kelib chiqib tanlanishi;
- tahlilga tortilgan asar g`oyasi va mazmuni o`quvchining dunyoqarashini kengaytirish, tafakkurini o`stirish, kengroq ma`lumotlarga ega bo`lishi uchun zamin yaratishga yo`naltirilib izohlab berilishi;
- tahlil uchun usul tanlayotganda dars bosqichlari va vaqtga e`tiborli bo`lish;
- asar bosh g`oyasi va mavzusidan chetga chiqib ketmaslik;
- o`quvchi nutqidagi kamchiliklarga bee`tibor bo`lmaslik;
- og`zaki va yozma nutqini o`stirishda ko`proq so`z boyligini oshirishga va bu so`zlarni tushunib, ongli qo`llay olish ko`zikmalarini shakllantirish;

Саидова Г. Ҳ. Бошланғич синф она тили дарсларини ўқитишда дидактик ўйинларга қўйиладиган талаблар	348
Hayitboyeva S. X. Nutq o‘stirishda innovatsion usullardan foydalanish	351
Adizova N. B., Shokirova S. Z. Sinfдан tashqari o‘qish darslarida ertak tanlash tamoyillari	356
Mamasaidova M. A., Umarova N. M. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida son tushunchasini shakllantirishda muammoli vaziyatlardan foydalanish	359
Alimov A. Y. Boshlang‘ich sinf matematika darslarida innovatsion texnologiyalardan foydalanish-dars samaradorligi garovidir	361
Avezov O.R., Abbosov A.Z. Take into consideration primary school pupils' way of thinking when creating a textbook for them	365
Xoldorova I. V., Boqijonova G. Diktant haqida ayrim mulohazalar	368
Zokirova S.M., Sotvoldiyeva M. Boshlang‘ich sinflarda insho va uni o‘tkazish metodikasi	371
Oripova M. Q. Boshlang‘ich sinflarda «odobnoma» fanini o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish samaradorligi	375
Қурбонова Ў.У. мустақил ўзбекистонда компетентли ёндашув асосида бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларини касбий шакллантириш масалалари	379
Ergasheva Z. M. O‘quvchilar bilimi va xotirasini kuchaytirishda o‘yinli darslarni tashkil etish	383
Mamadaliyeva S. T. Matematik masalalar yechishda interfaol usullarning ahamiyati	385
Holikulova F. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini matn, bayon, insho yozishga o‘rgatish orqali ijodiy faoliyatini rivojlantirish	389
Shokirova S. Z. “Rost va yolg‘on mulohazalar”	391
V ШЎБА БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИНИНГ НУТҚ МАЛАКАЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ	
Qosimov F.M., Qosimova M.M., Idiyev A. O‘quvchi matematik nutqini o‘stirish omillari	396
Sayfullayev G‘.M. Alimova L.X. , Olloqova O‘. Boshlang‘ich sinf tabiatshunoslik darslarida “Tabiat va inson salomatligi” mavzusini o‘tishda o‘quvchilar nutqini rivojlantirish	399
Amonov U.S., Tohirova R.R. Topishmoqlar orqali o‘quvchilarning fikrlashini va nutqini rivojlantirish	401
Cho‘llyeva G. T. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari nutqini o‘stirishning pedagogik omillari	406
Рахмонов А. Б. Роль кейс-метода в социально-нравственном развитии учащихся	408
Mirzakbarova M. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasi xususida	410
Rasulova T. Bolani maktabga tayyorlashda ota-ona mas‘uliyati	412
Xudoyberdiyeva D. O. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutq malakasini shakllantirish	414
Rahimova M. Kichik maktab yoshi o‘quvchilari o‘zlashtirmasligining psixologik sabablari	419
Рахимова Ш. Бошланғич синфларда болалар нутқини ўстиришнинг педагогик омиллари	421
Рашидова М. Бошланғич синф ўқитувчиси малакаларига қўйиладиган талаблар	423
Хафизова Н. Кичик мактаб ёшидаги ўқувчиларнинг ҳуқуқий тарбиясини психологик ва педагогик асослари	427
Xudayberganova N. K. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bog‘lanishli nutqini shakllantirishda inshoning o‘rni	429
Safarova M., Bekmurodova S. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ingliz tilida gapira olish ko‘nikmasini shakllantirish	432